

ეროვნულ საბანკო სისტემაში საერთაშორისო ფინანსური სანქციების გამოყენების მექანიზმები

მარიამ რობაქიძე

იურიდიული ფირმის „კოჟორიძე და იურისტები“ ადვოკატი

საერთაშორისო ეკონომიკური სანქციების მნიშვნელობის მკვეთრი ზრდის პარალელურად, იზრდება მათი აღსრულებისადმი მიპყრობილი ინტერესიც. ისეთი ტიპის ეკონომიკური სანქციების აღსრულების ნაწილში, როგორიცაა, მაგალითად, სანქცირებული პირის აქტივის გაყინვა ან ტრანზაქციების შეზღუდვა, ჩართულნი არიან კომერციული ფინანსური დაწესებულებები. საერთაშორისო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ სანქციებისაგან გვერდის ავლის მცდელობას, მძიმე ფინანსური და რეპუტაციული შედეგების მოტანა შეუძლია კომერციული ბანკისათვის, რაც გულისხმობს როგორც სოლიდურ ჯარიმას ისე, მნიშვნელოვანი პარტნიორული ურთიერთობების დაკარგვის საფრთხეს.¹

ეს პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალურია ქართული კომერციული ბანკებისთვის, რაც განპირობებულია შემდეგი ფაქტორებით: ა. თანამედროვე გეოპოლიტიკური ვითარებისა და ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე, არსებობს რისკი, რომ საქართველო სანქციებისაგან თავის მასობრივად არიდების არეალი გახდეს; ბ. საერთაშორისო ფინანსური სანქციები არ არის ინტეგრირებული ეროვნულ კანონმდებლობაში; გ. ქართული კომერციული ბანკები განსაკუთრებით მჭიდროდ არიან დაკავ-

შირებულ დასავლელ პარტნიორებთან და ამ პარტნიორობის განყვეტამ შეიძლება მძიმე შედეგები მოუტანოს როგორც მათ, ისე ქვეყნის ეკონომიკას.

ამ მოცემულობის გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანი პრაქტიკული დანიშნულება აქვს იმ მექანიზმების კვლევას, რომელთა საშუალებით უცხოურ ეკონომიკურ სანქციას შესაძლებელია მიენიჭოს იურიდიული მოქმედების ძალა და შეიქმნას სანქცირებულ პირთან თანამშრომლობაზე უარის თქმის სამართლებრივი საფუძველი.

I. პირდაპირი აკრძალვა

კომერციული ბანკები სარგებლობენ ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპით და ამასთან, მათი მონაწილეობით დადებულ ხელშეკრულებებზე ვრცელდება შინაარსისა და ფორმის სამოქალაქო კოდექსით დაწესებული კონტროლის მექანიზმები.

სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლი კონტრაქტების თავისუფლებისა და ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპებს გარკვეულწილად ზღუდავს² და ბათილად მიიჩნევს ხელშეკრულებას, რომელიც არღვევს კანონით დადგენილ წესსა და აკრძალვებს, ეწინააღმდეგება საჯარო წესრიგს ან ზნეობრივ ნორმებს.

¹ ვრცლად იხ. რობაქიძე მ., საერთაშორისო ფინანსური სანქციების მნიშვნელობა და მათი გამოყენების პრაქტიკა, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N7/2023, გვ. 116-130.

² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 54, ველი 1.

სსკ-ის აღნიშნული დანაწესი, რომლის ანალოგი გსკ-ის 134-ე და 138-ე პარაგრაფებია, ზღუდავს კერძო ავტონომიას, სამართლებრივი სისტემის ზოგადი ღირებულებების დასაცავად და იჭრება ისეთი ხელშეკრულების შინაარსში, რომელიც არღვევს სამართლებრივ აკრძალვას.³

54-ე მუხლი გამოყოფს სამ ღირებულებას, რომელთა დარღვევა გარიგების ბათილობას იწვევს: კანონით დადგენილი აკრძალვა, საჯარო წესრიგი, ზნეობის ნორმები. შესაბამისად, კომერციული ბანკის უკვე არსებულ ხელშეკრულებებზე 54-ე მუხლის გავრცელება და მის საფუძველზე ხელშეკრულების ბათილობა შესაძლებელია, თუ ხელშეკრულება არღვევს ჩამოთვლილთაგან რომელიმე ფასეულობას.

სსკ-ის 54-ე მუხლის 1-ლი ვარიანტის გაგებით, ამკრძალავი კანონის შინაარსის დასადგენად, უპირველესად, უნდა გავითვალისწინოთ „ნორმატიული აქტების შესახებ“ კანონი და სამოქალაქო კოდექსის დებულებები, ვინაიდან მასში მოიაზრება კანონის ფორმალური და მატერიალური გაგება, ე.ი ყველა ნორმატიული აქტი, რომელიც გარიგების შინაარსის განსაზღვრის მიზნისთვის რელევანტურია.⁴

ამრიგად, თუ სანქცია დაფიქსირებულია რომელიმე ნორმატიულ აქტში, მაშინ ბანკს სსკ-ის 54-ე მუხლის 1-ლ ვარიანტზე დაყრდნობით შეუძლია უარი უთხრას თანამშრომლობის გაგრძელებაზე კონტრაქტს, რომელიც ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული სანქციის რეგულირების სფეროში ექცევა. ამ შემთხვევაში, ბანკი აღმოჩნდება ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულების სამართლებრივი შეუძლებლობის წინაშე, ე.ი. მას პრაქტიკულად შეეძლება ვალდებულების

შესრულება, თუმცა ასეთი შესრულება გამოიწვევს სამართლებრივი აქტით გათვალისწინებულ აკრძალვის დარღვევას.

კომერციულ ბანკებზე ზედამხედველობას კონსტიტუციური ორგანო - ეროვნული ბანკი ახორციელებს, შესაბამისად, ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის მიერ ბრძანების ფორმით დაწესებულ აკრძალვას, სსკ-ის 54-ე მუხლის 1-ლი ვარიანტის საფუძველზე, ბანკისთვის ვალდებულების შესრულების სამართლებრივი შეუძლებლობის გამოწვევა შეუძლია.⁵

მეორე მხრივ, კომერციული ბანკების საქმიანობასთან დაკავშირებით გამოცემული გაიდლაინი, თუ ის შესაბამისად უფლებამოსილი პირის ბრძანების საფუძველზე არ არის დამტკიცებული, არ წარმოადგენს ამკრძალავ ნორმას და, შესაბამისად, ბანკისთვის სამართლებრივ შეუძლებლობას არ წარმოშობს.⁶

იგივე შეიძლება ითქვას კომერციული ბანკების წესდებებზე. მიუხედავად იმისა, რომ წესდება არსებითად წარმოადგენს პარტნიორებს შორის მბოჭავი ძალის მქონე შეთანხმებას, რომელიც ეროვნული ბანკის მხრიდან რეგულირებას შეიძლება ექვემდებარებოდეს, ის 54-ე მუხლის გაგებით კანონს არ წარმოადგენს, ანუ მბოჭავი ძალა არ აქვს მესამე პირებისთვის.⁷

იმისათვის, რომ სსკ-ის 54-ე მუხლის 1-ლი ვარიანტის საფუძველზე გარიგება ბათილად იქნას ცნობილი, აუცილებელი არაა სამართლებრივი აკრძალვა იყოს ექსპლიციტურად ჩამოყალიბებული. ამ თვალსაზრისით, ჩვეულებითი სამართალი შეიძლება აღმოჩნდეს კანონით დადგენილი ის აკრძალვა, რომელიც გარიგების ბათილობის საფუძველს შექმნის, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ჩვეულებითი სამართალი ცალსა-

³ BeckOK BGB/Wendtland, 66. Ed. 1.5.2023, BGB § 134 Rn. 1, 2, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de.lez.tsu.edu.ge:2443/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FBeckOKBGB_66%2FBGB%2Fcont%2FBECKOKBGB%2eBGB%2eP134%2egl%2ehtm

⁴ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 54, ველი 13.

⁵ რუსიაშვილი გ., საერთაშორისო ეკონომიკური სანქციები და მათი გავლენა ნაციონალური ბანკების მიერ დადებულ ხელშეკრულებებზე, შედარებითი

სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 2/2023, 2023, 27, გვ. 26-57.

⁶ MüKoBGB/Armbrüster, 9. Aufl. 2021, BGB § 134 Rn. 41-44, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de.lez.tsu.edu.ge:2443/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band1%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2Ep134%2Egl%2Ehtm

⁷ MüKoBGB/Armbrüster, 9. Aufl. 2021, BGB § 134 Rn. 41-44.

ხად და ერთმნიშვნელოვნად უარყოფს გარიგების შინაარსს.⁸ იმავე მიდგომის გავრცელება შეიძლება სამართლებრივი პრაქტიკის განვითარების შედეგად დადგენილ ფუნდამენტურ სამართლებრივ პრინციპებზე, რომლებიც სკ-ის 54-ე მუხლის გაგებით, ამკრძალავ კანონად შეიძლება იყოს მოაზრებული მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სამართლებრივი პრინციპი საკმარისად აკონკრეტებს სამართლებრივ აკრძალვას.⁹

II. გარიგების ამორალურობა

კერძო ავტონომია შეზღუდულია არამხოლოდ კოდიფიცირებული ნორმატიული ჩარჩოთი, არამედ საზოგადოებაში გაბატონებული სამართლებრივი და სოციალური მორალის არსებითი პრინციპებით.¹⁰ სკ-ის 54-ე მუხლი გარდა კანონსაწინააღმდეგობისა, გარიგების ბათილობის სხვა წინაპირობებსაც იცნობს, მათ შორისაა გარიგების ბათილობა ამორალურობის საფუძვლით. სკ-ის 54-ე მუხლის მე-3 ვარიანტი იცავს ზნეობას, როგორც სამართლისთვის ღირებულ ფასეულობას.¹¹

კანონსაწინააღმდეგო გარიგებებისაგან განსხვავებით, რომლის ბათილობა კონკრეტული ამკრძალავი, კოდიფიცირებული ნორმის საფუძველზეა შესაძლებელი, ამორალურობის საფუძვლით გარიგების ბათილად მიჩნევის საკითხის გადანყვეტისას მთავარი სირთულე სწორედ ზნეობისა და მორალის ცნებების განსაზღვრაა.

ზნეობაცა და მორალიც აბსტრაქტული ცნებებია¹², ერთი მხრივ, ეს არის ქცევითი მოთხოვნები ნორმატიული ჩარჩოსაგან დამოუკიდებლად, რომელიც გამოწვეულია საზოგადოებაში

აღიარებული სოციალური საჭიროებებიდან, ხოლო, მეორე მხრივ, პრინციპები და ღირებულებები, რაც საფუძვლად უდევს კანონს, რომელიც ნორმატიულ სამართლებრივ სისტემას ქმნის.¹³

მორალურობის კონცეფცია ეფუძნება საშუალო სამართლიანად და სამართლებრივად მოაზროვნე ადამიანის შინაგან ზნეობრივ განცდას. თავის მხრივ, ზნეობრიობა არ ნიშნავს მორალურობას ეთიკურობის გაგებით, არამედ გულისხმობს სამართლებრივი გარიგებების ნამდვილობისათვის საჭირო ქცევის მორალურობის მინიმალურ სტანდარტს.¹⁴

ამის საპირისპიროდ, გარიგების ამორალურობის კონცეფცია ემყარება გარიგების ხასიათის - ე.ი მისი შინაარსის, მოტივისა და მიზნის საერთო შეფასებას, რომლის მეშვეობით დგინდება, რომ ის არ არის თავსებადი სამართლებრივი და სოციალური წესრიგის ფუნდამენტურ ღირებულებებთან.¹⁵

გარიგების მორალის შესაბამისად მიჩნევისთვის ყველაზე კონკრეტული ინდიკატორია ის ემყარებოდეს და კონფლიქტში არ მოდიოდეს ქვეყნის მატერიალურ კანონმდებლობასა და სამართლებრივ პრინციპებთან, თუმცა არსებობს მოსაზრება, რომ გარიგების მორალთან შესაბამისობის დადგენისას უნდა შეფასდეს შეესაბამება თუ არა მისი ხასიათი პარტნიორი ქვეყნების/კავშირების რეგულაციებს. მაგალითად, გერმანიაში მიიჩნევა, რომ ევროპული სამართლის პრინციპებისა და ნორმების საშუალებით, შესაძლებელია გარიგების მორალური ხასიათის შეფასება. ამ მოსაზრების თანახმად, ის რაც, ევროპული კანონმდებლობითაა აღიარებული,

⁸ HK-BGB/Heinrich Dörner, 11. Aufl. 2021, BGB § 134 Rn. 1-12, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de/lez.tsu.edu.ge:2443/Dokument?vpath=bib-data%2Fkomm%2Fschdoeebe-kobgb_11%2Fbgb%2Fcont%2Fschdoeebe-kobgb.bgb.p134.htm&pos=3&hlwords=on.

⁹ MÜKoBGB/Armbrüster, 9. Aufl. 2021, BGB § 134 Rn. 41-44.

¹⁰ HK-BGB/Heinrich Dörner, 11. Aufl. 2021, BGB § 138 Rn. 1-19, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de/lez.tsu.edu.ge:2443/Dokument?vpath=bib-data%2Fkomm%2Fschdoeebe-kobgb_11%2Fbgb%2Fcont%2Fschdoeebe-kobgb.bgb.p138.htm&pos=3&hlwords=on.

¹¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ. 54, ველი 31.

¹² Markesinis B., Unbertath H., Johnston A., The German Law of Contract: A Comparative Treatise, Hart Publishing, 2006, PP. 253.

¹³ HK-BGB/Heinrich Dörner, 11. Aufl. 2021, BGB § 138 Rn. 1-19.

¹⁴ Jauernig/Mansel, 18. Aufl. 2021, BGB § 138 Rn. 6, 7, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de/lez.tsu.edu.ge:2443/?vpath=bib-data%2Fkomm%2FJau-KoBGB_18%2FBGB%2Fcont%2FJauKoBGB%2EBGB%2Ep138%2EGl2%2Ehtm.

¹⁵ Jauernig/Mansel, 18. Aufl. 2021, BGB § 138 Rn. 8-18.

ძნელად შეიძლება ჩაითვალოს ამორალურად. ამის საპირისპიროდ, ევროპული სამართლის ნორმებისა და პრინციპების დარღვევამ, მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად არის ის ეროვნულ მატერიალურ კანონმდებლობაში ინტეგრირებული ამკრძალავი ნორმა, შესაძლებელია გამოიწვიოს გარიგების ამორალურად მიჩნევა.¹⁶

მეორე მხრივ, იგივე სტანდარტი არ გამოიყენება ნებისმიერი მესამე სახელმწიფოს ამკრძალავი კანონის მიმართ და, შესაბამისად, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 138-ე პარაგრაფის რეგულირების სფეროში, ჩვეულებრივ, არ ექცევა გარიგება, რომლითაც უგულებელყოფილია მესამე სახელმწიფოს ნორმატიული რეგულირება, თუმცა, ზოგიერთ შემთხვევაში, უცხოური რეგულაციის უგულებელყოფა ასევე შესაძლებელია იყოს „შიდა“ მორალის დარღვევაც. მაგალითად, ეს შეიძლება შეეხოს კონტრაბანდისტულ გარიგებებში ჩართვას, ან ნებისმიერ ისეთ საკითხს, რომელიც უნივერსალურად ეხება ყოველი ერის ინტერესს.¹⁷

უცხოური კანონის მორალურობის განმსაზღვრელ კრიტერიუმად გამოყენებისას, გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა სახელმწიფოებს შორის პარტნიორული ურთიერთობების არსებობა და ამ პარტნიორობის ფარგლებში ნაკისრი ვალდებულებები.¹⁸

ისეთი ხელშეკრულების ბათილობის საფუძველი, რომლის ხასიათი ეწინააღმდეგება უცხოურ ამკრძალავ კანონს, სსკ-ის 54-ე მუხლის 1-ლი ვარიანტი ვერ გახდება, ვინაიდან უცხოური კანონი პირდაპირ ამკრძალავ ნორმად ეროვნულ სამართლებრივ სისტემაში არ გამოიყენება. თუმცა, შესაძლებელია უცხოურ კანონთან წინააღმდეგობაში მყოფი ხელშეკრულებების ბათილობას საფუძვლად დაედოს ამორალურო-

ბა. თავის მხრივ, თუ ხელშეკრულების შესრულება ამორალურია, მაშინ ეს განაპირობებს შესრულების შეუძლებლობას.¹⁹ შესაბამისად, ბანკის მხრიდან უცხოური კანონის საფუძველზე დასაწესებულ პირებთან სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელებაზე უარი შესაძლებელია დაეფუძნოს იმას, რომ ასეთი ურთიერთობა იქნება ამორალური, რაც თავის მხრივ ბანკის მხრიდან შესრულების შეუძლებლობას წარმოშობს.

1. გერმანული სასამართლო პრაქტიკა უცხოური სანქციების გამოყენებასთან დაკავშირებით

გერმანულ სასამართლოს უცხოური სანქციების გამოყენებასთან დაკავშირებით არაერთგვაროვანი პრაქტიკა აქვს, როგორც წესი, ის პირდაპირ არ იყენებს უცხოური კანონით დაწესებულ სანქციას, თუმცა მხარეების განზრახვას გვერდი აუარონ უცხოურ სანქციას, ზოგიერთ შემთხვევაში, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 138-ე პარაგრაფის საფუძველზე, ამორალურად მიიჩნევს.

ერთ-ერთ საქმეში²⁰ (The case of Borax), გერმანიის სასამართლომ მხედველობაში მიიღო აღმოსავლეთის ბლოკის ქვეყნებში აშშ-ის მიერ დაწესებული გაყიდვების აკრძალვა, გერმანიის მატერიალური კანონმდებლობის საფუძველზე. გერმანიაში წარმოებული პროდუქტი, მზადდებოდა ქიმიური ნივთიერებისაგან (ნატრიუმის ბორატი), რომელიც აშშ-დან იყო იმპორტირებული. თავის მხრივ, ქიმიური ნივთიერების ექსპორტის ნებართვა აშშ-ს გაცემული ჰქონდა იმ პირობით, რომ მისი იმპორტი სოციალისტურ ქვეყნებში არ მოხდებოდა, ვინაიდან აშშ-ს მიაჩ-

¹⁶ MüKoBGB/Armbrüster, 9. Aufl. 2021, BGB § 138 Rn. 28-31, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de.lez.tsu.edu.ge:2443/?vpath=bib-data%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band1%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2Ep138%2EGlID%2EGlIII%2Ehtm.

¹⁷ MüKoBGB/Armbrüster, 9. Aufl. 2021, BGB § 138 Rn. 28-31.

¹⁸ MüKoBGB/Armbrüster, 9. Aufl. 2021, BGB § 138 Rn. 28-31.

¹⁹ რუსიაშვილი გ., საერთაშორისო ეკონომიკური სანქციები და მათი გავლენა ნაციონალური ბანკების მიერ დადებულ ხელშეკრულებებზე, შედარებით სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 2/2023, 2023, 36, გვ. 26-57.

²⁰ BGH, Urteil vom 21. 12. 1960 - VIII ZR 1/60 (Hamburg), ხელმისაწვდომია: <https://beck-online.beck.de.lez.tsu.edu.ge:2443/Dokument?vpath=bib-data%2Fzeits%2Fnjw%2F1961%2Fcont%2Fnjw.1961.822.1.htm>

ნდა, რომ ამ მასალაზე წვდომა გაზრდიდა აღმოსავლეთ ბლოკის შეიარაღების პოტენციალს. გამყიდველსა და მყიდველს შორის დაიდო შეთანხმება პროდუქტის ტრანსპორტირების შესახებ. ორივე მხარემ იცოდა, რომ პროდუქტის საბოლოო დანიშნულება იქნებოდა აღმოსავლეთ გერმანია, თუმცა თავიანთი განზრახვის დასამალად, მიწოდების ადგილად მიუთითეს დანია. გამყიდველმა უარი თქვა პროდუქტის მიწოდებაზე, რის შემდეგაც, მყიდველმა გერმანიის სასამართლოს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით მიმართა. სასამართლომ მოსარჩელის მოთხოვნა უარყო და დაადგინა, რომ ხელშეკრულება ეწინააღმდეგებოდა მორალს, რადგან მხარეები მიზნად ისახავდნენ აშშ-ს მიერ დაწესებული აკრძალვის გვერდის ავლას. ამრიგად, სასამართლომ აშშ-ის მიერ დაწესებული ექსპორტის შეზღუდვა მხედველობაში მიიღო გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 138-ე მუხლზე დაყრდნობით - ხელშეკრულების ამორალურობის საფუძველით.

კიდევ ერთ საქმეში,²¹ ამერიკულმა კომპანიამ გერმანულ კომპანიასთან გააფორმა 500 ტონა ბორის მჟავის ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის ტრანსპორტირება ლოს-ანჯელესიდან ჰამბურგში დაზღვეული იყო. ბორის მჟავა ექვემდებარებოდა აშშ-ს სავაჭრო შეზღუდვას, რომ ნივთიერება არ მოხვედრილიყო აღმოსავლეთის ბლოკში. მყიდველმა აშშ-ის ხელისუფლებას განუცხადა, რომ მასალას გამოიყენებდა დასავლეთ გერმანიაში, რეალურად კი, ის გეგმავდა ნივთიერების პოლონეთში გაგზავნას. აშშ-ს ხელისუფლებამ მყიდველის განზრახვის შეტყობის შემდეგ გააუქმა ექსპორტის ნებართვა და საქონელი დააყადაღა. მყიდველმა, თავის მხრივ, უჩივლა სადაზღვევო კომპანიას საქონლის დაკარგვის შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზ-

ღაურებაზე უარის თქმის გამო. გერმანიის სასამართლომ, ფაქტობრივად, გაიმეორა ზემოთ განხილულ საქმეში გაკეთებული განმარტებები და აღნიშნა, რომ აშშ-ის მიერ დაწესებული შეზღუდვა ემსახურებოდა აღმოსავლეთ ბლოკის შეიარაღების პოტენციალის გაზრდის თავიდან აცილებას და მშვიდობისა და ლიბერალური წესრიგის შენარჩუნებას. სასამართლოს აზრით, აშშ-ის მიერ დაწესებული შეზღუდვა არამხოლოდ მის, არამედ მთელი დასავლეთ ევროპის ინტერესებს ემსახურებოდა, გერმანიის ფედერალური რესპუბლიკის ჩათვლით. სასამართლომ მიიჩნია, რომ დაზღვევის ხელშეკრულება ეწინააღმდეგებოდა მორალს, მიზნად ისახავდა თაღლითურად ფინანსური უპირატესობის მოპოვებას და უგულებელყოფდა იმ საზოგადოების მოთხოვნებს, რომელიც ემსახურება თავისუფლებასა და მშვიდობას. საბოლოოდ, სასამართლომ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 138-ე პარაგრაფზე მითითებით, ამორალურობის მოტივით, ბათილად ცნო დაზღვევის ხელშეკრულება.

მიუხედავად ზემოთ განხილული საქმეებისა, სადაც უცხოური სანქციებისაგან თავის არიდება სასამართლომ ამორალურ გარიგებად შეაფასა, გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში ვხვდებით საქმეებს, სადაც უცხოური სანქციებისაგან თავის არიდება არ იქნა მიჩნეული გერმანიის მატერიალური კანონმდებლობის დარღვევად.

კრეფელდის სასამართლოს²² გადაწყვეტილება ეხებოდა ირანის წინააღმდეგ აშშ-ის მიერ, ირანის მძევლების კრიზისის შემდეგ დაწესებულ სანქციებს. ამერიკული კომპანიის შვილობილმა გერმანულმა კომპანიამ კონტრაჰენტთან დადო ხელშეკრულება გენერატორების ირანში მიწოდების შესახებ. გამყიდველი კომპანია ამტკიცებდა, რომ ის ექვემდებარებოდა აშშ-ის მიერ

BGH, Urteil vom 24. 5. 1962 - II ZR 199/60 (Frankfurt), ხელმისაწვდომია: <https://beck-online.beck.de/lez.tsu.edu.ge:2443/Dokument?VPath=bib-data%2Fzeits%2Ffnjw%2F1962%2Fcont%2Ffnjw.1962.1436.1.htm&readable=Parallelfundstellen&lsSearchRequest=True&HLWords=on&JumpType=SingleHit-Jump&JumpWords=BGH%252c%2BUrteil%2Bvom%2B24.5.1962%2B%25e2%2580%2593%2BII%2BZR%2B199%252f60%252c%2BNJW%2B1962%252c%2B1436> .

²² LG Krefeld, Urteil vom 24.9.1980, 7 O 190/80; Kn ь ppeI (n 80) 62 and 140. The judgment is also referred to by Karl Kreuzer , *A usIndisches Wirtschaft srecht vor deutschen Gerichten* (CF M ь Iler , 1986)27 ; Forwick (n 49) 125; Mankowski (n 58) 406. ციტირებულია: Szabados T., *Economic Sanctions in EU Private International Law*, Studies In Private International Law, Hart Publishing, 2019, pp. 117.

დანესებულ ემბარგოს ირანის წინააღმდეგ, ვინაიდან აშშ-ში დაფუძნებული კომპანიის შვილობილი კომპანია იყო. ამის მიუხედავად, სასამართლომ ის არ გაათავისუფლა მიწოდების ვალდებულებისაგან და დაადგინა, რომ გამყიდველი იყო გერმანიის კანონმდებლობის შესაბამისად დაფუძნებული კომპანია და მას არ შეეძლო დაყრდნობა აშშ-ის ექსპორტის აკრძალვას.

უცხოური ეკონომიკური სანქციების უარყოფა, ხშირად საგარეო-პოლიტიკური მოსაზრებებით არის განპირობებული, რისი ნათელი მაგალითია ჰამბურგის სასამართლოს გადაწყვეტილება.²³ რამდენიმე ათეული ტონა ირანული ძირტკილას ფხვნილის ჰამბურგში ტრანსპორტირებისას, პროდუქტი დაზიანდა. გადაზიდვა დაზღვეული იყო გერმანული კომპანიის მიერ, რომელიც დაზღვევის ხელშეკრულების დადების შემდეგ აშშ-ის კონცერნის წევრი გახდა. სადაზღვევო კომპანია აღიარებდა, რომ ზიანი დაფარული იყო პოლისით, თუმცა საჭიროდ მიიჩნევა აშშ-ის ხელისუფლების თანხმობას, რადგან ხელშეკრულება ეხებოდა აშშ-ის მიერ დასაწესირებულ ქვეყანას - ირანს. მოსარჩელე ამტკიცებდა, რომ სადაზღვევო პოლისში სანქციების პუნქტი შემოიფარგლებოდა მხოლოდ ევრო კომისიის სანქციებითა და ემბარგოებით და უცხოური აკრძალვის გამოყენების საფუძველი არ არსებობდა. სადაზღვევო კომპანიის მტკიცებით, ის იყო ამერიკული კომპანია და მოეთხოვებოდა აშშ-ის სანქციების დაცვა, შესაბამისად, პოლისის მფლობელისთვის გადახდას განახორციელებდა მას შემდეგ, რაც OFAC²⁴-ი ნებას დართავდა. ჰამბურგის სასამართლომ განმარტა, რომ უცხოურ კანონებს არ აქვთ ამკრძალავი ძალა BGB-ის 134-ე პარაგრაფის გაგებით გერმანიაში და, ვინაიდან ხელშეკრულება ძირტკილას ფხვნილის ტრანსპორტირებას ეხებოდა, არც ამორალურობა დადგინდა. ევროკომისიის

სანქციები კრძალავდა მხოლოდ ორმაგი დანიშნულების საქონლით და არა საკვები პროდუქტით ვაჭრობას. სასამართლოს დასკვნით, ამგვარი ხელშეკრულება არ არღვევდა გერმანული სამართლის ღირებულებებსა და პრინციპებს. ამასთან, სასამართლომ, დამატებით, დაადგინა სადაზღვევო კომპანიის ბრალეულობა დამატებითი სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევაში - ეცნობებინა კონტრაქტისთვის, რომ გახდა აშშ-ის კონცერნის წევრი და ამის შესაძლო შედეგები. ვინაიდან, შესრულების საბოლოო ადგილი იყო ჰამბურგი, გამოირიცხებოდა რომი I რეგულაციის მე-9 მუხლის მე-3 პუნქტის საფუძველზე აშშ-ის სანქციის მოქმედება. ჰამბურგის სასამართლოს გადაწყვეტილება შეესაბამებოდა ევროკავშირის სანქციების პოლიტიკას, რომელიც მიზნად ისახავდა შეზღუდვის დაწესებას ორმაგი დანიშნულების პროდუქტებზე და არა ირანთან ვაჭრობის შეწყვეტას.²⁵

გერმანიის სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი ცხადყოფს, რომ როგორც წესი, გერმანული სასამართლო სანქციების გამოყენების საკითხს ეროვნული მატერიალური კანონმდებლობის საფუძველზე წყვეტს და თავს იკავებს საერთაშორისო კერძო სამართლებრივი ნორმების გამოყენებისაგან. ამასთან, უცხოური სანქციის მოქმედების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას, მნიშვნელოვან როლს საგარეო პოლიტიკური ინტერესები თამაშობს. უცხოური სანქციების მოქმედების აღიარებისას, გადამწყვეტია არამხოლოდ ეროვნული ინტერესები და ღირებულებები, არამედ ასევე ევროპის კავშირისთვის საერთო ინტერესები, რომლებიც, თავისთავად არის ეროვნული ღირებულებითი შკალის ნაწილი, თუმცა სასამართლოები განხილულ გადანყვეტილებებში ყურადღებას ევროპულ განზომილებაზე ამახვილებდნენ.

²³ LG Hamburg, Urteil vom 3.12.2014 – 401 HKO 7/14, also reported in RIW Reichweite des EU-Embargos gegen den Iran – keine materiell-rechtlichen Auswirkungen des entsprechenden US-Embargos (2015) RIW 458. Commented on by Manowski (n 58) 405, ციტირებულია: Szabados T., Economic Sanctions in EU Private International Law, Studies In

Private International Law, Hart Publishing, 2019, PP. 118.

²⁴ OFAC - აშშ-ის საგარეო აქტივების კონტროლის სამსახური.

²⁵ Szabados T., Economic Sanctions in EU Private International Law, Studies In Private International Law, Hart Publishing, 2019, PP. 119.

III. ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, როგორც საერთაშორისო ფინანსური სანქციის გამოყენების მექანიზმი

მაშინაც კი, როდესაც სანქციები ნაციონალური კანონმდებლობით არ არის გათვალისწინებული, ბანკის მხრიდან დასანქცირებულ პირთან ურთიერთობის გაგრძელებამ, ბანკს შესაძლებელია მძიმე შედეგები მოუტანოს, დააკარგვინოს მისთვის ეკონომიკური კუთხით სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი კონტრაქტები.²⁶

ასეთ შემთხვევაში, შესაძლოა, ადგილი ჰქონდეს სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობას, რაც, თავის მხრივ, არ საჭიროებს მხარეებს შორის შეთანხმებული დათქმის არსებობას. ე.ი იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც შესრულების შეუძლებლობასა და მის სამართლებრივ შედეგებზე ხელშეკრულებაში არაფერია მითითებული, ბანკს აქვს უფლება კონტრაქტის წინაშე ვალდებულების შესრულებაზე უარი თქვას მისი შეუძლებლობის გამო.

ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა არის ისეთი მოვლენა, რომელიც ან საერთოდ გამორიცხავს შესრულების შესაძლებლობას, ან აფერხებს მას ხანგრძლივი დროით.²⁷ თავის მხრივ, ქართული სამოქალაქო კოდექსი, შესრულების შეუძლებლობის ერთიან ცნებას არ იცნობს, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ტერმინი სსკ-ის 401-ე მუხლშია ნახსენები, არსებითად, აღნიშნული ნორმა არის არა შესრულების შეუძლებ-

ლობის, არამედ ვადის გადაცილების გამომრიცხველი დანაწესი, როდესაც ვადის გადაცილება მოვალის ბრალით არ არის გამოწვეული.²⁸ იმის გათვალისწინებით, რომ ქართული სამოქალაქო კოდექსი გერმანული კანონმდებლობის რეცეფციის საფუძველზეა შექმნილი, იმ პირობებში, როცა შესრულების შეუძლებლობის მომწესრიგებელი კონკრეტული ნორმა ქართულ კანონმდებლობაში არ გვაქვს, გერმანული სამოქალაქო კოდექსის 275-ე პარაგრაფის კონცეფციის გადმოღება უალტერნატივო გამოსავალია.²⁹

ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობის პრობლემა სამოქალაქო სამართლის ჩამოყალიბების ადრეულ ეტაპზე დადგა, ასეთი შემთხვევებისთვის რომელმაც იურისტებმა შეიმუშავეს პრინციპი - *impossibilium nulla obligatio est* (არ არსებობს განუხორციელებლის შესრულების სამართლებრივი ვალდებულება).³⁰

BGB-ის 275-ე პარაგრაფით გათვალისწინებული რეგულირება მოიაზრებს მოვალის გათავისუფლებას ძირითადი ვალდებულების შესრულებისაგან, როდესაც არსებობს შესრულების შეუძლებლობის განმაპირობებელი გარემოებები.³¹ შესრულების შეუძლებლობის შედეგად, ჩვეულებრივ, სახელშეკრულებო ურთიერთობა განიცდის არსებით ცვლილებას, ძირითადი ვალდებულება წყდება და შესაძლებელია მისი კონვერტაცია მეორად მოთხოვნებში, როგორიცაა ზიანის ანაზღაურება, გადაცემულის უკან გამოთხოვა და ა.შ.³² ამასთან, BGB-ის 275-ე პარაგრაფის გამოყენებისთვის არარელევანტურია შესრულების დაბრკოლება გამოწვეულია თუ

²⁶ რუსიაშვილი გ., საერთაშორისო ეკონომიკური სანქციები და მათი გავლენა ნაციონალური ბანკების მიერ დადებულ ხელშეკრულებებზე, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 2/2023, 2023, 37, გვ. 26-57.

²⁷ რუსიაშვილი გ., პანდემიის პერიოდში საბანკო საკრედიტო ვალდებულების გადავადება - შესრულების შეუძლებლობა და ვადის გადაცილება, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 9/2022, 2022, 4, 1-17

²⁸ ჭეჭელაშვილი ზ. სახელშეკრულებო სამართალი, თბილისი: იურისტის ბიბლიოთეკა, მეორე გამომუშავებული გამოცემა, 2010, გვ. 173.

²⁹ რუსიაშვილი გ., პანდემიის პერიოდში საბანკო საკრედიტო ვალდებულების გადავადება - შესრულების შეუძლებლობა და ვადის გადაცილება,

შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 9/2022, 2022, 4, 1-17.

³⁰ Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Nonperformance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, PP. 79.

³¹ კროპჰოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი სასწავლო კომენტარი, თბილისი: მე-13 გამომუშავებული გამოცემა, 2014, გვ. 150.

³² BeckOK BGB/Lorenz, 66. Ed. 1.5.2023, BGB § 275 Rn. 1, 2, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de/lez.tsu.edu.ge/2443/?vpath=bib-data%2Fkomm%2FBeckOKBGB_66%2FBGB%2Fcont%2FBECKOKBGB%2eBGB%2eP275%2egll%2egl1%2ehtm .

არა მოვალის ბრალით, რადგან იმ შემთხვევაშიც კი, თუ შეუძლებლობა მოვალის უშუალო ბრალითაა გამოწვეული, მას 275-ე პარაგრაფით სარგებლობა შეუძლია.³³ ორმხრივი ვალდებულების შემთხვევაში, კრედიტორს, გარდა ზიანის ანაზღაურების მეორადი მოთხოვნისა აქვს ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლებაც (BGB 325-326 პარაგრაფი). ამ თვალსაზრისით, უარის თქმის უფლება კრედიტორს წარმოეშება ხელშეკრულების შესრულების ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდეგ. უარის თქმის შესახებ გაფრთხილება საჭირო არ არის.³⁴

BGB-ის 275-ე პარაგრაფს აქვს შემდეგი სტრუქტურა: 1-ლი პუნქტი მოიცავს შემთხვევას, როდესაც ნატურით შესრულება შეუძლებელია ნებისმიერი მესამე პირისთვის ან, თუნდაც, მხოლოდ მოვალისათვის. ამ შემთხვევაში, პირველადი შესრულების ვალდებულება გამორიცხულია. მე-2 პუნქტი მოიცავს შემთხვევას, როდესაც შესრულება პრაქტიკულად შესაძლებელია, მაგრამ ის არაპროპორციულ ძალისხმევას საჭიროებს მოვალის მხრიდან. მე-3 პუნქტი შეეხება ისეთ შესრულებას, რომელიც პიროვნებაზე დამოკიდებული და იმეორებს მე-2 პუნქტის შინაარსს. მე-4 პუნქტი განმარტავს, რომ ნატურით შესრულების გამორიცხვა მეორადი მოთხოვნის რეალიზების შესაძლებლობას არ გამოირიცხავს, ხოლო ორმხრივი ვალდებულების შემთხვევაში, მე-4 პუნქტი მიუთითებს ძირითად ვალდებულებაზე უარის თქმის შესაძლებლობაზე.³⁵

ზოგადად, შესრულების შეუძლებლობის დოქტრინის თანახმად, მოვალე თავისუფლდება სახელშეკრულებო ბოჭვისა და ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისაგან, თუ შესრულების შეუძლებლობა, რომელიც მოვალის ბრალეულ ქმედებას არ მიეწერება, ხელშეკრულების დადების შემდეგ წარმოიშვა. არაბრალეული შეს-

რულების შეუძლებლობა, როგორც მოვალის შესრულების ვალდებულებისგან გათავისუფლების საფუძველი, იწვევს სანაცვლო შესრულების ვალდებულებისგან კონტრაქტის გათავისუფლებასაც.³⁶

ამის საპირისპიროდ, BGB-ის 275-ე პარაგრაფის გამოყენებისას არ აქვს მნიშვნელობა რა მომენტში წარმოიქმნა შესრულების შეუძლებლობა. 275-ე პარაგრაფი ფარავს ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც შეუძლებლობა ხელშეკრულების დადების მომენტშივე არსებობდა და ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც დაბრკოლება მოგვიანებით, ხელშეკრულების დადების შემდეგ წარმოიშვა.³⁷

გერმანული სასამართლოები BGB-ის 275-ე პარაგრაფის საფუძველზე, სახელშეკრულებო ურთიერთობებში, საერთაშორისო სანქციებისაგან გამომდინარე დაბრკოლებებს შესრულების შეუძლებლობად მიიჩნევენ. პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამ მრავალი ხელშეკრულების შესრულებაზე მოახდინა ზეგავლენა, მათ შორის, გაერთიანებული სამეფოს მტერთან ვაჭრობის აკრძალვის აქტის საფუძველზე, რომელიც ბლოკადას უცხადებდა გერმანიას, გერმანული გემების ტვირთი დაყადაღდა. გერმანიის სასამართლოებმა ასეთი დავეების სამართლებრივ საფუძვლად დიდი ბრიტანეთის მტერთან ვაჭრობის აქტი არ გამოიყენეს, ვინაიდან გერმანული სამართლისათვის აღნიშნული აქტი კანონს არ წარმოადგენდა, თუმცა მხედველობაში მიიღეს ის ფაქტობრივი შედეგები, რაც დიდი ბრიტანეთის მხრიდან დაწესებულ რეგულაციებს მოჰყვა შედეგად. გაერთიანებული სამეფოს მიერ დაწესებული შეზღუდვა ვაჭრობაზე, გერმანულმა სასამართლოებმა მიიჩნიეს სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობად BGB-ის 275-ე პარაგრაფის საფუძველზე.³⁸ შედეგად, უცხოურ დებულებას არ მიენიჭა ნორმატიული ძალა, თუმცა სასამართლოების

³³ MüKoBGB/Ernst, 9. Aufl. 2022, BGB § 275 Rn. 6-10, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de/lez.tsu.edu.ge:2443/?vpath=bib-data%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2Ep275%2EgII%2EgI%2Ehtm.

³⁴ BeckOK BGB/Lorenz, 66. Ed. 1.5.2023, BGB § 275 Rn. 4-7.

³⁵ MüKoBGB/Ernst, 9. Aufl. 2022, BGB § 275 Rn. 6-10.

³⁶ Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Nonperformance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, PP. 79.

³⁷ MüKoBGB/Ernst, 9. Aufl. 2022, BGB § 275 Rn. 6-10.

³⁸ Schleswig-Holsteinisches OLG, 2. ZS, Urteil vom 1.4.1954 – 3 U 7/53, IPRspr 1954 and 1955,

მიერ აღიარებულ იქნა მისი ფაქტობრივი შედეგები, რაც შესრულებას შეუძლებელს ხდიდა.

1. განსხვავება შესრულების შეუძლებლობასა და ფორს-მაჟორს შორის

ქართულ სამართლებრივ პრაქტიკაში ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა და ფორს-მაჟორი სინონიმებად გამოიყენება, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ორ ინსტიტუტს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავება არსებობს. ფორს-მაჟორი (*force majeure*) რომანული სამართლებრივი სისტემის მქონე ქვეყნებისთვის დამახასიათებელი ინსტიტუტია და გულისხმობს ვალდებულების შესრულების ზღვარს, რომლის იქითაც შესრულების მოთხოვნა აღარ შეიძლება.³⁹

ფორს-მაჟორის ცნების თანამედროვე ფორმულირება საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსიდან მომდინარეობს და მისი დეფინიცია 1218-ე მუხლშია მოცემული, რომლის თანახმად, სახელშეკრულებო ურთიერთობებში არსებობს ფორს-მაჟორული გარემოება, როდესაც მოვალის კონტროლს მიღმა არსებული მოვლენა, რომელიც არ შეიძლებოდა გათვალისწინებული ყოფილიყო ხელშეკრულების დადების დროს და რომლის შედეგების თავიდან აცილება შეუძლებელია, ხელს უშლის მოვალის ვალდებულების შესრულებას. დაბრკოლების დროებითობის შემთხვევაში, ვალდებულების შესრულება ჩერდება, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც დაბრკოლების ხასიათი ამართლებს ხელშეკრულების შეწყვეტას. თუ დაბრკოლება მუდმივია, ხელშეკრულება ავტომატურად წყდება და მხარეები

თავისუფლდებიან თავიანთი ვალდებულებები-საგან 1351-ე და 1351-1 მუხლებით გათვალისწინებული პირობების შესაბამისად.⁴⁰

ამრიგად, ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა და ფორს-მაჟორი სრულიად განსხვავებული ინსტიტუტებია. ფორს-მაჟორის დადგომასთან ერთად, მოვალეზე აღარ ვრცელდება შესრულების არც პირველადი და არც მეორადი ვალდებულებები, ამიტომ ამ სისტემას ერთ საფეხურიან სისტემასაც უწოდებენ.⁴¹ ამასთან, შესრულების შეუძლებლობისაგან განსხვავებით, რომელიც მოვალის ბრალითაც შეიძლება იყოს გამოწვეული, ფორს-მაჟორის არსებობა ავტომატურად გამოირიცხავს მოვალის ბრალს.⁴² ამგვარად, ფორს-მაჟორული გარემოება უნდა იყოს მოულოდნელი, გადაულახავი და არ უნდა განეკუთვნებოდეს მოვალის სფეროს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ის ფორს-მაჟორად ვერ იქნება კვალიფიცირებული.

საფრანგეთის სასამართლო პრაქტიკაში გვხვდება გადაწყვეტილებები, როდესაც სასამართლომ, საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის სახელშეკრულებო ნორმების გამოყენების საფუძველზე, უცხოური კანონი მხედველობაში მიიღო.⁴³ ასეთი მიდგომის სამართლებრივი საფუძველი საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის სხვა დანაწესებთან ერთად, არის 1218-ე მუხლით გათვალისწინებული ფორს-მაჟორი, რომლის გამოყენების ფაქტობრივ საფუძვლად საგარეო

Nr 163, 463, 464 – 66. ციტირებულია: Szabados T., *Economic Sanctions in EU Private International Law, Studies In Private International Law*, Hart Publishing, 2019, PP. 111.

³⁹ რუსიაშვილი გ., პანდემიის პერიოდში საბანკო საკრედიტო ვალდებულების გადავადება - შესრულების შეუძლებლობა და ვადის გადაცილება, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 9/2022, 2022, 4, გვ. 1-17.

⁴⁰ საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი, მუხლი 1218, ხელმისაწვდომია - https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_l/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006150254/#LEGISCTA000032041441.

⁴¹ რუსიაშვილი გ., პანდემიის პერიოდში საბანკო საკრედიტო ვალდებულების გადავადება - შესრულების შეუძლებლობა და ვადის გადაცილება, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 9/2022, 2022, 5, გვ. 1-17.

⁴² სირდაძე ლ., თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 8 თებერვლის განჩინება №28/4450-10 - გადაწყვეტილების ანალიზი, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 1/2019, 2019, 58-59, გვ. 57-63.

⁴³ Cour d' appel de Paris, Chambre 1, 15 mai 1975, RCDIP 1976, 690, ციტირებულია: Szabados T., *Economic Sanctions in EU Private International Law, Studies In Private International Law*, Hart Publishing, 2019, PP. 101.

ეკონომიკური სანქციაც შეიძლება ჩაითვალოს.⁴⁴

ფორს-მაჟორის ინსტიტუტი ფართოდ გავრცელდა საერთაშორისო სავაჭრო სამართალში და დამკვიდრდა, როგორც უნიდრუას საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპებში⁴⁵, ისე „საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის შესახებ“ ვენის კონვენციაში⁴⁶.

უნიდრუას პრინციპების 7.1.7 მუხლით გათვალისწინებული ფორს-მაჟორის ცნება ფარავს რომანული სამართლის გაგებით ფორს-მაჟორს, ისევე, როგორც გერმანული მოდელის მიხედვით შესრულების შეუძლებლობას, თუმცა არც ერთი მათგანის იდენტური არ არის. ტერმინი ფორს-მაჟორი უნიდრუას პრინციპებში დამკვიდრდა მხოლოდ იმიტომ, რომ ამ ტერმინს ფართო ცნობადობა აქვს საერთაშორისო ვაჭრობის პრაქტიკაში. ხსენებული პრინციპი არ ზღუდავს მხარის უფლებას შეწყვიტოს ხელშეკრულება, მაშინ, როცა მისი შესრულება არის ფაქტობრივად შეუძლებელი, თუმცა ის ასევე ათავისუფლებს მოვალეს ვალდებულების შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებისაგან.⁴⁷

ვენის კონვენციის (CISG) 79-ე მუხლი ფორს-მაჟორის ცნებას არ იცნობს, თუმცა არსებითად, ის ფორს-მაჟორის გამოხატულებად მიიჩნევა. ვენის კონვენციაში აღნიშნული დანაწესის გათვალისწინების მიზანი იყო, ეროვნული მართლწესრიგებისაგან დამოუკიდებლად, შექმნილიყო ისეთი უნივერსალური სამართლებრივი ინსტიტუტი, რომელიც ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობის გარშემო, სხვადასხვა

სამართლებრივი მიდგომით გამოწვეულ გაურკვევლობის პრობლემას მოხსნიდა და საერთაშორისო ვაჭრობაში დაამკვიდრებდა ფორს-მაჟორის/ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობის ერთიან პრინციპს.⁴⁸

ამრიგად, საერთაშორისო და ეროვნულ სამართალში, ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობის სხვადასხვა ტერმინოლოგიური გამოვლინება არსებობს და თითოეულ მათგანს განსხვავებული წინაპირობები აქვს. მიუხედავად ამისა, კონტრაქტზე დაკისრებული საერთაშორისო სანქციები, ნებისმიერ სისტემაში შეიძლება გახდეს ვალდებულების შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოება.

ქართული სამართლებრივი სისტემისათვის ყველაზე უფრო რელევანტური, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, გერმანული სამართლის გაგებით ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობაა, რომელიც ნაწილობრივ, თუმცა არა სრულად, ქართულ სამოქალაქო კოდექსშიც არის ასახული.

BGB-ის 275-ე მუხლის ქვეშ, შესრულების შეუძლებლობის არაერთი სახეა გაერთიანებული: სანყისი და შემდგომი შეუძლებლობა, ვალდებულების შესრულების ობიექტური და სუბიექტური შეუძლებლობა, სამართლებრივი და ეკონომიკური შეუძლებლობა, მორალური შეუძლებლობა და ა.შ.⁴⁹

ქვემოთ მიმოხილული იქნება ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობის ის სახეები, რომლებიც უშუალო კავშირშია საერთაშორისო სანქციების გამოყენების საკითხთან.

⁴⁴ Szabados T., Economic Sanctions in EU Private International Law, Studies In Private International Law, Hart Publishing, 2019, PP. 101.

⁴⁵ UNIDROIT PRINCIPLES OF INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTS 2016, Article 7.1.7, ხელმისაწვდომია - <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-bl.pdf>.

⁴⁶ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენცია „საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებათა შესახებ“, მუხლი 79, ხელმისაწვდომია - <https://cisg7.institut-e-business.de/pdf/Textsammlung/textsammlung-georgisch.pdf>.

⁴⁷ UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law, UNIDROIT PRINCIPLES OF

INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTS, Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2016, PP. 240-241, ხელმისაწვდომია - Microsoft Word - 00-0-Cover-2016 clean.doc (unidroit.org).

⁴⁸ Mazzacano P., Exemption For The Non-performance of Contractual Obligations in CISG Article 79 and The Quest for Uniformity in International Sales Law, A Dissertation Submitted To The Faculty of Graduate Studies in Partial Fulfilment of the Requirements for The Degree of Doctor of Philosophy, Osgoode Hall Law School, York University, Toronto, PP. 11-12.

⁴⁹ MüKoBGB/Ernst, 9. Aufl. 2022, BGB § 275 Rn. 12-13.

2. სამართლებრივი შეუძლებლობა

თუ მოვალისათვის ვალდებულების შესრულება ფაქტობრივად შესაძლებელია, თუმცა ასეთი შესრულებით ის კანონს დაარღვევს, საქმე გვაქვს სამართლებრივ შეუძლებლობასთან.⁵⁰ კონსტელაცია, რომელშიც ხელშეკრულებით ნასურვები შედეგის დადგომა ეწინააღმდეგება კანონს, სამართლებრივი შეუძლებლობის პირველ ჯგუფს წარმოადგენს.⁵¹ ასეთი შეუძლებლობის მაგალითებია ბრუნვიდან ამოღებული საგნების გასხვისება, ისეთი უფლების გასხვისება, რომელიც თავისი ბუნებით არ შეიძლება გასხვისებულ იქნას, რიტუალურ რელიგიურ განქორწინებაზე თანხმობის სახელშეკრულებო ვალდებულება და ა.შ.⁵²

სამართლებრივი შეუძლებლობის კიდევ ერთი პარადიგმაა შემთხვევა, როდესაც ნასურვები სამართლებრივი შედეგი უკვე არსებობს.⁵³ ასეთი შეუძლებლობის მაგალითია მყიდველის მიერ ისეთი ნივთის ყიდვა, რომელიც უკვე მის საკუთრებაშია, ან კლუბის წევრობის გადაცემა ისეთი პირისთვის, რომელიც ისედაც არის კლუბის წევრი.⁵⁴ ასევე, შემთხვევა, როდესაც მოვალე კარგავს საკუთრებას ხელშეკრულების საგანზე, მაგალითად, აღსრულების გზით, უნდა ჩაითვალოს შესრულების სამართლებრივ შეუძლებლობად.⁵⁵

დასაშვებია, სამართლებრივ შეუძლებლობას დროებითი ხასიათი ჰქონდეს, ე.ი. გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ გაუქმდეს ის ნორმატიული აქტი, რომელიც ხელს უშლის შესრულებას, თუმცა ამ კუთხით, გასათვალისწინებელია მხარეთა ინტერესი შესრულების მიმართ. შესაძლებელია, გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, ამკრძალავი აქტის გაუქმებისას, მხარეს

შესრულების მიღების ინტერესი აღარ ჰქონდეს.⁵⁶

საერთაშორისო ფინანსური სანქციების გამოყენების კონტექსტში საინტერესოა სამართლებრივი შეუძლებლობის ისეთი სახე, როდესაც მოვალისთვის შესრულება შესაძლებელია, თუმცა ის ეწინააღმდეგება საკანონმდებლო დანაწესს. ასეთ შემთხვევაში, შესაძლოა არსებობდეს ნორმათა კონკურენცია, კერძოდ, ხელშეკრულება, რომლის შესრულება კანონმდებლობის დარღვევას იწვევს, შესაძლებელია მიჩნეულ იქნეს კანონმდებლობის საწინააღმდეგო შეთანხმებად და ბათილად იქნას ცნობილი სკ-ის 54-ე მუხლის 1-ლი ვარიანტის საფუძველზე (BGB-ის 134-ე პარაგრაფი).⁵⁷ ცხადია, თუ ხელშეკრულება ბათილია, აღარ დგება მისი შესრულების შეუძლებლობის კვლევის საკითხი. მიუხედავად ნორმათა შორის აღნიშნული კონკურენციისა, არსებობს კონსტელაციები, რომლებშიც ხელშეკრულება მოქმედებს, ე.ი. არ ექვემდებარე სკ-ის 54-ე მუხლის 1-ლი ვარიანტის საფუძველზე ბათილობას, თუმცა მოვალეს მაინც ეკრძალება შესრულება. ასეთ შემთხვევას ადგილი შეიძლება ჰქონდეს მაშინ, როცა კონკრეტული აკრძალვა ძალაში ხელშეკრულების დადების შემდეგ შედის და, შესაბამისად, მას არ ენიჭება უკუძალა ხელშეკრულების ნამდვილობასთან მიმართებით, თუმცა აკრძალვის ამოქმედების შემდეგ ასეთი ხელშეკრულების შესრულება უკანონოა.⁵⁸

ისეთი პირის წინაშე ვალდებულების შესრულება, რომელიც ეროვნული კანონმდებლობის საფუძველზეა დასაბამიერი ქმნის სამართლებრივ შეუძლებლობას, შესაბამისად, კონტრაქტის ვერ დაეკისრება მის წინაშე შესრულების განხორციელების ვალდებულება. ამრიგად,

⁵⁰ რუსიაშვილი გ., დარჯანია თ., მაისურაძე დ., ზოგადი ვალდებულებითი სამართალი, თბილისი: გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოება (GIZ), 2020, გვ. 60.

⁵¹ MüKoBGB/Ernst, 9. Aufl. 2022, BGB § 275 Rn. 48-56.

⁵² BeckOK BGB/Lorenz, 66. Ed. 1.5.2023, BGB § 275 Rn. 25-32.

⁵³ MüKoBGB/Ernst, 9. Aufl. 2022, BGB § 275 Rn. 48-56.

⁵⁴ BeckOK BGB/Lorenz, 66. Ed. 1.5.2023, BGB § 275 Rn. 25-32.

⁵⁵ იქვე.

⁵⁶ ზოიძე თ., ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა ქართული და გერმანული სამართლის მიხედვით, თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი თანამედროვე კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, მერიდიანი, 2019, გვ. 152.

⁵⁷ MüKoBGB/Ernst, 9. Aufl. 2022, BGB § 275 Rn. 48-56

⁵⁸ MüKoBGB/Ernst, 9. Aufl. 2022, BGB § 275 Rn. 48-56

შესრულების სამართლებრივი შეუძლებლობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება არსებობდეს, როდესაც შესრულება ეროვნული კანონმდებლობის საფუძველზეა აკრძალული.

3. სუბიექტური შეუძლებლობა

შესრულების შეუძლებლობის კიდევ ერთი სახე - სუბიექტური შეუძლებლობა, მონესრიგებულია BGB-ის 275-ე პარაგრაფის 1-ლი პუნქტით და არსებობს მაშინ, როდესაც მოვალე ვერ ასრულებს ვალდებულებას, თუმცა შეუსრულებლობა გამოწვეულია მოვალეზე დამოკიდებული მიზეზით და შესრულების განხორციელება შეუძლია სხვა მესამე პირს. სუბიექტური შეუძლებლობა გათანაბრებულია ობიექტურ შეუძლებლობასთან.⁵⁹

შესრულების სუბიექტური შეუძლებლობა მაშინ არსებობს, როდესაც მოვალემ ვალდებულება პირადად უნდა შეასრულოს, მაგრამ მას ამის უნარი არ შესწევს - მოვალისათვის ვალდებულების შესრულების ხელის შეშლის ხარისხი ბევრად აღემატება კრედიტორის ინტერესს შესრულების მიღებასთან დაკავშირებით.⁶⁰ მაშასადამე, სუბიექტური შეუძლებლობა მაშინ დგება, როდესაც ვალდებულების შეუსრულებლობა დაკავშირებულია უშუალოდ მოვალის პიროვნებასთან, მის ინტელექტუალურ, ფიზიკურ, ემოციურ თუ სხვა ტიპის უუნარობასთან.⁶¹

სუბიექტური შეუძლებლობის არსებობისათვის, საჭირო არ არის უცხოური სანქციები აღიარებული იყოს ნაციონალური კანონმდებლობით, არამედ, უნდა არსებობდეს ბანკის მხრი-

დან სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების იმგვარი სირთულე, რომლის დაძლევა კონკრეტულ კომერციულ ბანკს არ შეუძლია.

4. ეკონომიკური შეუძლებლობა

ვალდებულების შესრულების სუბიექტური შეუძლებლობისაგან განსხვავებით, ე.ი როდესაც მოვალეს არ შესწევს შესრულების განხორციელების უნარი, ეკონომიკური შეუძლებლობის დროს, ობიექტურად, მოვალეს შეუძლია ნაკისრი ვალდებულების შესრულება, თუმცა ეს მისთვის არაპროპორციულად დიდ დანახარჯებს გამოიწვევს.⁶²

ეკონომიკური შეუძლებლობა, როგორც წესი, დაკავშირებულია ინფლაციასთან, კურსის არსებით ცვლილებასთან, ფასების ზრდასთან და ა.შ. სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის განმსაზღვრელი ისეთი ფაქტორებიდან გამომდინარე, როგორიცაა თანაზომიერება და სამართლიანობა, ანგარიშგასაწევია იმ მოვალის ინტერესი, რომელმაც ვალდებულება უნდა შეასრულოს არსებითად შეცვლილ ეკონომიკურ პირობებში, ან რომლის მხრიდან ვალდებულების შესრულება მნიშვნელოვან ეკონომიკურ დანახარჯს გამოიწვევს.⁶³

გერმანულ სამართალში ეკონომიკური შეუძლებლობა გულისხმობს ფულადი ვალდებულების არ არსებობას. ვინაიდან, ფული გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთია, იგულისხმება, რომ მისი მოპოვება ბაზარზე შეუზღუდავად შესაძლებელი. გარდა ამისა, ფულადი ვალდებულების განსაზღვრა ყოველთვის წინასწარ არის შესაძლებელი და, შესაბამისად, მხარეც მოულოდნელი რისკისაგან დაზღვეულია.⁶⁴

⁵⁹ BeckOK BGB/Lorenz, 66. Ed. 1.5.2023, BGB § 275 Rn. 45-51

⁶⁰ ვაშაკიძე გ., სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, თბილისი: სიესტა, 2010, გვ. 99.

⁶¹ შაკიშვილი ბ., სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, თბილისი: საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი, 1998, გვ. 10.

⁶² BeckOK BGB/Lorenz, 66. Ed. 1.5.2023, BGB § 275 Rn. 33.

⁶³ ზოიძე თ., ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა ქართული და გერმანული სამართლის მიხედვით, თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი თანამედროვე კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, მერიდიანი, 2019, გვ. 154.

⁶⁴ Зеиц А. Г., Влияние Изменившихся обстоятельств на силу договоров (clausula rebus sic stantibus). Серия научных монографий N4, выпуск XIII, отдельный юридический, под. Ред. Б.Д.Сперанского и Б.Б. Черепяхина, Иркутск, 1928, 11. ციტირებულია: ზოიძე თ., ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა ქართული და გერმანული სამართლის მიხედვით, გვ. 155.

საერთაშორისო სანქციების გამოყენების კონტექსტში, ეკონომიკური შეუძლებლობა არ უკავშირდება ბანკის მხრიდან დასანქცირებული კონტრაქტის წინაშე შესრულებაზე უარის თქმას იმ მოტივით, რომ კომერციულ ბანკს საკმარისი ფინანსები არ აქვს. არამედ, სანქცირებული პირის წინაშე შესრულებამ, მასთან თანამშრომლობის გაგრძელებამ, შესაძლებელია კომერციულ ბანკს მოუტანოს ისეთი მძიმე შედეგები, როგორიცაა მნიშვნელოვან საერთაშორისო პარტნიორებთან თანამშრომლობის განწყვეტა ან/და შემხვედრი სანქციები. ორივე შემთხვევაში, იქნება ეს საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების მიერ დაკისრებული ფულადი ჯარიმა თუ თანამშრომლობის განწყვეტა, კომერციული ბანკი ეკონომიკური შეუძლებლობის წინაშე აღმოჩნდება - ე.ი მას ფაქტობრივად შეუძლება კონტრაქტის წინაშე შესრულების განხორციელება, თუმცა მისთვის, როგორც კომერციული ინსტიტუტისთვის, ასეთი შესრულება მძიმე ეკონომიკურ შედეგებს მოიტანს. ასეთ შემთხვევაში, მოვალე ბანკის მხრიდან შესრულებისათვის გაწეული მსხვერპლი არათანაზომიერი იქნება შესრულების მიმართ კონტრაქტის ინტერესთან.⁶⁵

IV. შესრულების გართულება (hardship) და მისი მიმართება საერთაშორისო სანქციების გამოყენებასთან

1. შესრულების გართულება საერთაშორისო უნიფიცირებულ სამართალში

ისეთმა მოვლენებმა, როგორიცაა ეკონომიკური სისტემის ჩამოშლა, სხვა ეკონომიკური სირთულე, პოლიტიკური დაძაბულობა, საომა-

რი მდგომარეობა და ა.შ, შეიძლება მნიშვნელოვნად შეცვალოს ის პირობები, რომელსაც მხარეები ეყრდნობოდნენ საკუთარი ვალდებულებების განსაზღვრისა და რისკების გაანალიზებისას, ხელშეკრულების დადების პროცესში. ასეთმა გაუთვალისწინებელმა გარემოებებმა, შესაძლებელია მხარეებს შორის არსებული სახელშეკრულებო ნონასწორობის დეფორმირება გამოიწვიოს და ერთ-ერთ მხარეს დააკისროს ზედმეტად მძიმე ტვირთი. ჩნდება კითხვა, თუ რომელ მხარეს უნდა დაეკისროს გარემოებების ასეთი ცვლილების რისკი, იმ პირობებში, როცა არსებობს *pacta sunt servanda*-ს პრინციპი, რომლის თანახმად, მხარეები უნდა დარჩნენ თავდაპირველი შეთანხმების ერთგულნი იქამდე, სანამ შესრულება ფიზიკურად შესაძლებელია.⁶⁶

ამ დილემის გადაწყვეტისათვის სამართალში არსებულ ალტერნატიულ შესაძლებლობათაგან ერთ-ერთია შეცვლილი გარემოებების ეკონომიკური რისკის გადანაწილება მხარეებს შორის, რაც ხელშეკრულების ახალ გარემოებებთან ადაპტირების გზით მიიღწევა.⁶⁷

შესრულების იმგვარი გართულება, რომელიც მხარეებს წინასწარ არ შეიძლებოდა გაეთვალისწინებინათ და რომელიც არსებითად ცვლის მათ შორის გადანაწილებულ სახელშეკრულებო რისკებს, საერთაშორისო უნიფიცირებულ სამართალში Hardship-ის სახელითაა ცნობილი.⁶⁸

Hardship-ის ცნების შესახებ დამოუკიდებელ ნორმას ვენის კონვენცია არ ითვალისწინებს და დოქტრინაში არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა იმასთან დაკავშირებით, CISG-ის 79-ე მუხლით

⁶⁵ რუსიაშვილი გ., საერთაშორისო ეკონომიკური სანქციები და მათი გავლენა ნაციონალური ბანკების მიერ დადებულ ხელშეკრულებებზე, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 2/2023, 2023, 37, გვ. 26-57.

⁶⁶ Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles - Exemption for Non-Performance in International Arbitration, 2009, PP. 391, ხელმისაწვდომია: <https://www.trans->

[lex.org/100970/_/exemption-for-non-performance-in-international-arbitration-2009/](https://www.trans-lex.org/100970/_/exemption-for-non-performance-in-international-arbitration-2009/)

⁶⁷ Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles - Exemption for Non-Performance in International Arbitration, 2009, PP. 392.

⁶⁸ Kessedjian C., Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, International Review of Law and Economics Volume vol. 25, Issue 3, 2005, 420, PP. 415-433, ხელმისაწვდომია: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0144818806000081?via%3Dihub>

გათვალისწინებული ფორს-მაჟორის ცნება მოიცავს თუ არა შესრულების გართულების კონცეფციასაც.⁶⁹

ამის საპირისპიროდ, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები Hardship-თან დაკავშირებულ მოწესრიგებას ფორს-მაჟორისაგან დამოუკიდებლად, 6.2.1, 6.2.2 და 6.2.3 მუხლებით აწესრიგებს. უნიდრუას უნიფიცირებული პრინციპების თანახმად, როდესაც ხელშეკრულების შესრულება ერთ-ერთი მხარისათვის მძიმე ტვირთი ხდება, ეს მხარე ვალდებულია შესრულება განახორციელოს უნიდრუას პრინციპების 6.2.2 და 6.2.3 მუხლებით დადგენილი პირობების გათვალისწინებით⁷⁰. Hardship-ის ცნებას უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები განმარტავს, როგორც ისეთი მოვლენის დადგომას, რომელიც ძირითადად ცვლის ხელშეკრულების ნონასწორობას - ზრდის შესრულების განხორციელების ღირებულებას, ან ამცირებს მიღებული შესრულების ღირებულებას და ამასთან: (a) მხარეთათვის ასეთი მოვლენა ცნობილი გახდა ხელშეკრულების დადების შემდეგ; (b) მოვლენების მხედველობაში მიღება შეუძლებელი იყო ხელშეკრულების დადების დროს; (c) მოვლენები მხარის კონტროლს მიღმა და (d) მისი დადგომის რისკი მხარის მიერ არ იყო გათვალისწინებული.⁷¹ ამასთან, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებით გათვალისწინებულია, რომ Hardship-ის დადგომისას, დაუცველ მხარეს უფლება აქვს მოითხოვოს მოლაპარაკება კონტრაქტთან - ე.ი. ხელშეკრულების მოდიფიცირება. პირობების ადაპტირებაზე უარის თქმის შემთხვევაში, მხარეს შეუძლია მიმართოს სასამართლოს, რომელიც, თავის მხრივ, Hardship-ის დადასტურების შემთხვევაში შეწყვეტს ხელშეკრულებას ან სახელშეკრულებო ნონასწორობის აღდგენის მიზნით, მიმართავს მისი ადაპტირების გზას.⁷²

ერთი შეხედვით, ფორს-მაჟორისა და Hardship-ის კონცეფციები ერთმანეთს საკმაოდ ჰგავს, თუმცა არსებითად განსხვავებული ცნებებია. უპირველესად, ფორს-მაჟორისაგან განსხვავებით, რომელიც შესრულების ობიექტურ შეუძლებლობას მოიაზრებს, შესრულების გართულება (Hardship) უნდა იყოს მაღალი ხარისხის, მაგრამ მაინც განხორციელებადი. ამ ორ ინსტიტუტს შორის შედეგობრივი თვალსაზრისითაც კარდინალური განსხვავება არსებობს - შესრულების გართულების მიზანი სახელშეკრულებო ურთიერთობის შენარჩუნება და მისი შეცვლილი გარემოებებისადმი მორგებაა, ხოლო ფორს-მაჟორი შესრულებას გამორიცხავს.⁷³ სწორედ ამით აიხსნება ის ფაქტი, რომ უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებში, ფორს-მაჟორის რეგულირება მოცემულია ვალდებულების დარღვევის თავში, ხოლო შესრულების გართულება - ვალდებულების შესრულების ნაწილში.

სხვადასხვა ქვეყნის სამართლებრივ სისტემაში Hardship-ის სამართლებრივი შედეგები განსხვავებულია, ზოგიერთი მათგანი ითვალისწინებს მხოლოდ მოლაპარაკების შესაძლებლობას, ზოგიერთი კი, ხელშეკრულების შეწყვეტის უფლებას.⁷⁴ ქვემოთ მიმოხილული იქნება გერმანული და ქართული სამართლის შედარებითი ანალიზი შესრულების გართულებასთან დაკავშირებით.

2. შესრულების გართულება გერმანულ სამართალში

გერმანულ სამართალში Hardship-ის დოქტრინა „გარიგების საფუძვლის რღვევის“ სახელითაა ცნობილი, რომელიც BGB-ის 313-ე პარაგრაფშია მოწესრიგებული. აღნიშნული ჩანაწერი გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში 2002 წლიდან

⁶⁹ ჩიტაშვილი ნ., შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე, სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2014, გვ. 42.

⁷⁰ Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2016, Article 6.2.1.

⁷¹ Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2016, Article 6.2.2.

⁷² Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2016, Article 6.2.3.

⁷³ Schwenzer I., Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, Victoria University of Wellington Law Review, vol. 39, no. 4, 2009, 720, PP. 709-726.

⁷⁴ ICC Force Majeure and Hardship Clauses, ხელმისაწვდომია: <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/03/icc-forcemajeure-hardship-clauses-march2020.pdf>.

იქნა შემოღებული, ვალდებულებითი სამართლის მოდერნიზაციის შედეგად.⁷⁵

გსკ-ის 313-ე პარაგრაფით გათვალისწინებულ გარიგების საფუძვლის რღვევას შესაძლოა ადგილი ჰქონდეს მაშინ, როცა გარიგების საფუძველმა შეწყვიტა არსებობა ხელშეკრულების დადების შემდეგ [ტრანზაქციის საფუძვლის დაკარგვა, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის 1-ლი პუნქტის შესაბამისად] ან ის თავიდანვე არ არსებობდა [საქმიანი საფუძვლის არ არსებობა - პუნქტი 2-ის შესაბამისად].⁷⁶ ასეთი ფაქტობრივი გარემოებების დადგომის სამართლებრივი შედეგია ხელშეკრულების ადაპტირება ან ამ უკანასკნელის შეუძლებლობის შემთხვევაში, ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება [პუნქტი 3].

გსკ-ის 313-ე მუხლის საფუძველზე, გარიგების საფუძვლის რღვევის დოქტრინა გამოიყენება მაშინ, როდესაც შემდეგი სამი ელემენტი არსებობს: ა. ფაქტობრივი ელემენტი - გარემოებების ცვლილება ან ხელშეკრულების საფუძვლის არ არსებობა; ბ. ჰიპოთეტურობის ელემენტი - ე.ი. მხარეთა ჰიპოთეტური ნების შესწავლა, იმის დასადგენად, დადებდნენ თუ არა ისინი ხელშეკრულებას სხვა პირობებით, შორსმჭვრეტელობის უნარი რომ ჰქონოდათ; გ. რისკის მიკუთვნებისა და გონივრულობის ნორმატიული ელემენტი.⁷⁷

313-ე პარაგრაფის 1-ლი პუნქტი ღიად ტოვებს საკითხს, თუ რომელ მხარეს აქვს ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნის უფლება, თუმცა პარაგრაფი ადგენს, რომ ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება აქვს მხარეს, რომელსაც შეცვლილი გარემოებები მძიმე მდგომარეობაში აყენებს. ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება არ გამოიყენება იქამდე, სანამ არ-

სებობს ხელშეკრულების კორექტირების პრაქტიკული შესაძლებლობა. ხელშეკრულებაზე უარის თქმა შესაძლებელი მხოლოდ მას შემდეგ ხდება, როდესაც ამონურულია ხელშეკრულების ადაპტირების ყველა საშუალება.⁷⁸

შესრულების გართულებისას ხელშეკრულებაზე უარის თქმა ჰგავს გსკ-ის 275-ე პარაგრაფის მე-2 პუნქტით განსაზღვრულ შესრულების პრაქტიკულ/ეკონომიკურ შეუძლებლობას. როგორც ნაშრომის შესაბამის თავში აღინიშნა, შესრულების ეკონომიკურ შეუძლებლობას მაშინ აქვს ადგილი, როდესაც ვალდებულების შესრულება ობიექტურად შესაძლებელია, თუმცა არაგონივრულია, რადგან მოვალეს შესრულების მიმართ კრედიტორის ინტერესთან შედარებით, შეუსაბამოდ მაღალი და არაგონივრული ხარჯის გაწევა უწევს. გსკ-ის 275-ე პარაგრაფის მე-2 პუნქტის გამოყენება შემოსაზღვრულია მხოლოდ ისეთი შემთხვევით, როდესაც მოვალისა და კრედიტორის ინტერესებს შორის აშკარა და მნიშვნელოვანი დისბალანსია.⁷⁹

გარიგების საფუძვლის რღვევისას (გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი), გსკ-ის 275-ე პარაგრაფის მე-2 პუნქტისაგან განსხვავებით, მოვალისა და კრედიტორის ინტერესს შორის დისპროპორცია არ არსებობს - რამდენადაც რთულია ვალდებულების შესრულება მოვალისთვის, იმდენად საინტერესოა ეს შესრულება კრედიტორისთვის. კრედიტორის ინტერესი შესრულების მიმართ, შეესაბამება ხელშეკრულების საგნის საბაზრო ფასს შესრულების დროისთვის და არა მის ფასს ხელშეკრულების დადების მომენტში. პირობითად, თუ ნივთის ფასი 50-ჯერ გაიზარდა ხელშეკრულების დადების შემდეგ, ასეთი შესრულების მიმართ კრედიტორის ინტერესი, ცხადია,

⁷⁵ MüKoBGB/Finkenauer, 9. Aufl. 2022, BGB § 313 Rn. 1, 2, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de/lez.tsu.edu.ge:2443/?vpath=bib-data%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band3%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2Ep313%2EGl%2Egl1%2EGla%2Ehtm.

⁷⁶ MüKoBGB/Finkenauer, 9. Aufl. 2022, BGB § 313 Rn. 1, 2.

⁷⁷ HK-BGB/Martin Fries/Reiner Schulze, 11. Aufl. 2021, BGB § 313 Rn. 1-26, ხელმისაწვდომია: https://beckon-line.beck.de/lez.tsu.edu.ge:2443/Dokument?vpath=bib-data%2Fkomm%2Fschdoeebe-kobgb_11%2FBgb%2Fcont%2Fschdoeebe-kobgb.bgb.p313.htm&pos=3&hlwords=on.

⁷⁸ MüKoBGB/Finkenauer, 9. Aufl. 2022, BGB § 313 Rn. 85, 86.

⁷⁹ ჩიტაშვილი ნ., შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე, სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2014, გვ. 77.

გამძაფრებულია, ვინაიდან მას აქვს შესაძლებლობა მიიღოს 50-ჯერ მეტი ღირებულების ნივთი, ვიდრე ეს იყო მოსალოდნელი. თავის მხრივ, მოვალის ამგვარი შესრულებისაგან გასათავისუფლებლად, აუცილებელია დაცული იყოს გსკ-ის 313-ე მუხლის წინაპირობები.⁸⁰

ამრიგად, განსხვავება გსკ-ის 313-ე და 275-ე პარაგრაფის მე-2 პუნქტს შორის, ხელშეკრულების სარგებლიანობაზე, მის გონივრულობაზე გადის. მოვალისათვის უსაფუძვლო და ზედმეტი დანახარჯების თავიდან აცილება კანონმდებლის მიზანია, შესაბამისად, შესრულების განხორციელება გამოირიცხება, როცა საამისოდ საჭირო ხარჯები მნიშვნელოვნად აღემატება შესრულების მიმართ არსებულ ინტერესს. სწორედ ხელშეკრულების სარგებლიანობით ფასდება ხელშეკრულების მბოჭავი ძალის განმსაზღვრელი გონივრულობის კრიტერიუმი.⁸¹

საბოლოოდ, გსკ-ის 275-ე მე-2 პარაგრაფი გამოიყენება ისეთ შემთხვევებში, როდესაც შესრულება ეკონომიკური თვალსაზრისით გაუმართლებელია, რადგან ხარჯები აღემატება შესრულების სარგებლიანობას. ამის საპირისპიროდ, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, თუ ორმხრივი შესრულება უსამართლოა, ვინაიდან შესრულების ფასი გაცილებით დაბალია და არ შეესაბამება შესრულების ღირებულებას. ე.ი. 275.2 პარაგრაფის ამოსავალი პრინციპი შესრულების მიმართ კრედიტორის ინტერესია, ხოლო 313-ე პარაგრაფის მთავარი ღირებულება მოვალის ინტერესია - უარი თქვას არასასურველ შესრულებაზე.⁸²

ამ განსხვავების მიუხედავად, ხსენებული ორი პარაგრაფის სამართლებრივი შედეგები,

შესაძლებელია, იდენტური იყოს. კერძოდ, ორივე შემთხვევაში, ხელშეკრულებიდან გასვლისას მეორე მხარეს წარმოეშობა ისეთი მეორადი მოთხოვნის დაყენების შესაძლებლობა, როგორიც, მაგალითად, ზიანის ანაზღაურებაა.⁸³ იმ განსხვავებით, რომ 313-ე პარაგრაფის საფუძველზე გასვლისათვის აუცილებელია შესაბამისი წინაპირობების დაკმაყოფილება, მათ შორის, ხელშეკრულების ადაპტაციის შეუძლებლობის არსებობა.

ამრიგად, გერმანულ სამართალში, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების მსგავსად, შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგი ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების მოთხოვნაა. მისადაგების შეუძლებლობის შემთხვევაში, მხარეს ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება აქვს, თუმცა აღნიშნული სასამართლოების მიერ უკიდურეს შემთხვევაში გამოიყენება.⁸⁴

3. შესრულების გართულება ქართულ სამართალში და მისი მიმართება საერთაშორისო ეკონომიკურ სანქციებთან

ქართულ სამართალში ხელშეკრულების შესრულების გართულების დოქტრინა შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების სახელით არის ცნობილი და სსკ-ის 398-ე მუხლით წესრიგდება. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება გერმანული „გარიგების საფუძვლის რღვევის“ დოქტრინის ანალოგიაა, შესაბამისად, მათი წინაპირობებიც იდენტურია - ფაქტობრივი, ჰიპოთეტურობისა და ნორმატიულობის ელემენტები.⁸⁵

⁸⁰ HK-BGB/Martin Fries/Reiner Schulze, 11. Aufl. 2021, BGB § 313 Rn. 1-26.

⁸¹ ჩიტაშვილი ნ., შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე, სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2014, გვ. 78.

⁸² ჩიტაშვილი ნ., შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე, სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2014, გვ. 79.

⁸³ HK-BGB/Martin Fries/Reiner Schulze, 11. Aufl. 2021, BGB § 313 Rn. 1-26.

⁸⁴ ჩიტაშვილი ნ., შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე, სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2014, გვ. 80.

⁸⁵ რუსიაშვილი გ., ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, კაზუსების კრებული, იურისტების სამყარო, გვ. 124.

საერთაშორისო ეკონომიკური სანქციის გამოყენების პრობლემის კვლევის ფარგლებში შეფასების საგანია, შეიძლება თუ არა ბანკის კონტრაჰენტისთვის საერთაშორისო სანქციის დაკისრებამ წარმოშვას იმგვარად შეცვლილი გარემოება, რაც ხელშეკრულების მისადაგებისა და ამ უკანასკნელის შეუძლებლობის შემთხვევაში, ბანკს მასზე უარის თქმის საფუძველს მიანიჭებდა.

იმისთვის, რომ სკ-ის 398-ე მუხლის გამოყენების საფუძველი შეიქმნას, აუცილებელია არსებობდეს მისი ფაქტობრივი წინამძღვრები, მათ შორის, სანქციების დაწესება უნდა იყოს მოულოდნელი მხარეთათვის (ჰიპოთეტურობის ელემენტი). მოულოდნელობის ხარისხი, რომელიც ასეთ გარემოებას ახასიათებს, განპირობებული არ უნდა იყოს მხარეთა წინდახედულობის დეფიციტით, არამედ ასეთი გარემოების წინასწარ გათვალისწინება, მხარეთათვის სრულიად შეუძლებელი უნდა იყოს და მისი მხედველობაში მიუღებლობა წინააღმდეგობაში უნდა მოდიოდეს კეთილსინდისიერების პრინციპთან.⁸⁶

თანამედროვე გეოპოლიტიკურ ვითარებაში, როდესაც სანქციები საერთაშორისო პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილია და სანქციების ადრესატი ქვეყნები, როგორც წესი, მარტივად სავარაუდო და განსასაზღვრია, რთულად წარმოსადგენია, პირის დასანქცირება იმგვარ მოულოდნელობას წარმოადგენდეს მხარეებისთვის, რომელიც წინასწარ ვერ იქნებოდა გათვლილი/გათვალისწინებული. ამრიგად, მაღალი ალბათობით, სკ-ის 398-ე მუხლზე მითითებას ბანკის მხრიდან, ხელს შეუშლის განუჭვრეტადობის წინაპირობის არ არსებობა და ბანკი ვერც ხელშეკრულების მისადაგებასა და ვერც სახელშეკრულებო ურთიერთობის შეწყვეტას, ამ საფუძველით ვერ მოითხოვს.

V. ხელშეკრულების შეწყვეტა გრძელვადიან ვალდებულებით ურთიერთობაში, როგორც სანქცირებულ პირთან თანამშრომლობის გაწყვეტის საფუძველი

სამოქალაქო კოდექსის 399-ე მუხლი აწესრიგებს გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ურთიერთობის მოშლის საფუძველს პატივსადები მიზეზის არსებობის დროს. ამ დებულების ანალოგი გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში 314-ე პარაგრაფია, რომელიც კოდექსში 2002 წელს განხორციელებული ცვლილების შემდეგ ჩამოყალიბდა.⁸⁷ ხსენებული ნორმა წარმოადგენს სპეციალურ დანაწესს გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობების შეწყვეტისათვის,⁸⁸ თუმცა ის არ ანაცვლებს გსკ-ის 313-ე პარაგრაფს, ე.ი გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობის შემთხვევაშიც, თუ ადგილი აქვს ხელშეკრულების საფუძვლის რღვევას და ვალდებულებითი ურთიერთობის გაგრძელება შესაძლებელია, გამოიყენება გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი.⁸⁹

გსკ-ის 314-ე პარაგრაფის პირველი პუნქტი, ვალდებულების შეწყვეტის წინაპირობად, გარდა გრძელვადიანი ურთიერთობისა, მნიშვნელოვანი საფუძვლის არსებობასაც მიიჩნევს, ხოლო ამავე პუნქტის მე-2 წინადადება მნიშვნელოვანი მიზეზის სამართლებრივ განმარტებას მოიცავს - მნიშვნელოვანი მიზეზი არსებობს მაშინ, როცა საქმის ყველა გარემოების შეფასებისა და მხედველობაში მიღების შედეგად, ვალდებულების შემწყვეტი მხარისაგან არ შეიძლება მოსალოდნელი იყოს სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელება.⁹⁰

გსკ-ის 314-ე პარაგრაფი, ისევე როგორც სკ-ის 399-ე მუხლი, გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობის ცნებას არ აყალიბებს და მას ღიადა ტოვებს. „მარტივი“ ვალდებულებისაგან განსხვავებით, ასეთი ტიპის ურთიერთობაში,

⁸⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2022 წლის 06 ოქტომბრის განჩინება N ას-803-2022.

⁸⁷ MüKoBGB/Gaier, 9. Aufl. 2022, BGB § 314 Rn. 1-3, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de/lez.tsu.edu.ge:2443/?vpath=bib-data%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2Ep314%2Egl1%2Ehtm.

⁸⁸ Jauernig/Stadler, 18. Aufl. 2021, BGB § 314 Rn. 1-3, ხელმისაწვდომია: https://beck-online.beck.de/lez.tsu.edu.ge:2443/?vpath=bib-data%2Fkomm%2FJauKoBGB_18%2FBGB%2Fcont%2FJauKoBGB%2EBGB%2Ep314%2Egl1%2Ehtm.

⁸⁹ Jauernig/Stadler, 18. Aufl. 2021, BGB § 314 Rn. 1-3.

⁹⁰ BGB, § 314.

ხელშეკრულების მოქმედების ვადის განმავლობაში, მხარეებს მუდმივად აქვთ ახალი შესრულების ვალდებულება, რის გამოც, გსკ-ის 314-ე პარაგრაფის მიზნებისათვის დრო მნიშვნელოვანი ფაქტორია. განგრძობადი ვალდებულება იმით ხასიათდება, რომ როგორც წესი, შესრულების ძირითადი ვალდებულება შეიძლება განისაზღვროს დროის დახმარებით.⁹¹ ამრიგად, გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობა არის განსაზღვრული ან განუსაზღვრელი ვადით დადებული შეთანხმება, რომელიც მიზნად ისახავს ქცევის/შესრულების განგრძობადობას და, რომლის მოქმედების პირობებში, მხარეებს მუდმივად წარმოეშობათ ახალი უფლებები და ვალდებულებები.⁹² ასეთი შეიძლება იყოს როგორც სესხის, ისე თავდებობის ხელშეკრულებები, საბანკო გარანტიები, ფაქტორინგი და ა.შ.

რაც შეეხება, გსკ-ის 314-ე პარაგრაფსა და სკ-ის 399-ე მუხლში ნახსენებ საპატიო მიზეზს, მიუხედავად იმისა, რომ გსკ-ი საპატიო მიზეზის ზოგად ცნებას აყალიბებს, ეს დეფინიცია საკმარისად კონკრეტული არ არის და დამოკიდებულია, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, საქმის გარემოებების შეფასებაზე. შეწყვეტის საპატიო მიზეზად, საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ვალდებულების დარღვევაც ჩაითვალოს. ასეთ შემთხვევაში, სახელშეკრულებო ვალდებულება უნდა დაირღვეს მკვეთრად, ისე, რომ მეორე მხარისაგან ხელშეკრულების შენარჩუნების ინტერესი მოსალოდნელი არ იყოს.⁹³

ზოგადად, გარემოებები, რომელთა გამოც ხდება შეწყვეტა, უნდა მოდიოდეს შეწყვეტის მოწინააღმდეგე მხარის რისკის სფეროდან, თუმცა გამონაკლის შემთხვევებში, შეწყვეტა შეიძლება დაფუძნდეს შეწყვეტის მოწინააღმდეგე მხარის კონტროლს მიღმა არსებულ მოვლენებზე და გამომდინარეობდეს შემწყვეტი მხარის ინტერესების სფეროდან. ასეთი გამონაკლისი

არსებობს ისეთ შემთხვევაში, როდესაც მხარეებს შორის არსებული გრძელვადიანი ურთიერთობა განსაკუთრებულ ნდობას ემყარება და ჩვეულებრივ სახელშეკრულებო ურთიერთობას სცდება.⁹⁴

შენწყვეტის უფლება ხორციელდება შეწყვეტის შესახებ განზრახვის ცალმხრივი დეკლარაციით, რომელიც მეორე მხარის მიერ უნდა იქნას მიღებული. შეწყვეტის შესახებ შეტყობინებაში აუცილებელი არ არის შეწყვეტის ნება ექსპლიციტურად იყოს გამოხატული, არამედ საკმარისია, შეტყობინება აშკარად მიუთითებდეს ხელშემკვრელი მხარის განზრახვაზე სამომავლო შეწყვეტასთან დაკავშირებით.⁹⁵

314-ე პარაგრაფის მე-3 პუნქტი [სკ-ის 399-ე მუხლის მე-3 ნაწილი] მიუთითებს, რომ შეწყვეტის უფლება შეიძლება განხორციელდეს გონივრულ ვადაში, მას შემდეგ, რაც მხარისთვის შეწყვეტის საფუძვლის არსებობის შესახებ გახდება ცნობილი. ამ დანაწესის მიზანია, ერთი მხრივ, ხელი შეუწყოს სახელშეკრულებო ურთიერთობაში არსებული გაუგებრობის მოკლე ვადაში გარკვევას და სიცხადის უზრუნველყოფას - იქნება თუ არა გამოყენებული შეწყვეტის მექანიზმი, ხოლო, მეორე მხრივ, რეგულაცია ეფუძნება იმ მოსაზრებას, რომ შემწყვეტი მხარის მხრიდან დაყოვნება მიაწინებს სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელების პერსპექტივასა და მის გონივრულობაზე.⁹⁶

სკ-ის 399-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი „პატივსაღებ საფუძვლად“ მხოლოდ ხელშეკრულების დარღვევას არ მიუთითებს, არამედ სხვა საფუძვლებსაც, რომლებიც, მათ შორის, შესაძლებელია მომდინარეობდეს კონტრაქტის პიროვნებიდან და სცილდებოდეს მისი ბრალის სფეროს.⁹⁷ ამრიგად, საერთაშორისო სანქციის დაწესება ხელშეკრულების მონაწილე მხარის მიმართ, შესაძლებელია შეფასდეს, როგორც „პატივსაღები საფუძველი“ და ხელშეკრულების

⁹¹ MüKoBGB/Gaier, 9. Aufl. 2022, BGB § 314 Rn. 9-10.

⁹² MüKoBGB/Gaier, 9. Aufl. 2022, BGB § 314 Rn. 11-14.

⁹³ Jauernig/Stadler, 18. Aufl. 2021, BGB § 314 Rn. 4-7.

⁹⁴ MüKoBGB/Gaier, 9. Aufl. 2022, BGB § 314 Rn. 21-25.

⁹⁵ MüKoBGB/Gaier, 9. Aufl. 2022, BGB § 314 Rn. 41.

⁹⁶ MüKoBGB/Gaier, 9. Aufl. 2022, BGB § 314 Rn. 44-46.

⁹⁷ რუსიაშვილი გ., საერთაშორისო ეკონომიკური სანქციები და მათი გავლენა ნაციონალური ბანკების მიერ დადებულ ხელშეკრულებებზე, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, N 2/2023, 2023, 39, გვ. 26-57.

შენწყვეტის წინაპირობა, მით უმეტეს, რომ ბანკის მიერ დადებული ხელშეკრულებების უმრავლესობა გრძელვადიანია და მათზე სკ-ის 399-ე მუხლის სპეციალური დანაწესი ვრცელდება.

თუმცა, სკ-ის 399-ე მუხლის რეგულაცია მხოლოდ მას შემდეგ გამოიყენება, რაც ვალდებულების შენარჩუნების ყველა შესაძლებლობა ამოწურულია და სკ-ის 398-ე მუხლის საფუძველზე, ხელშეკრულების მისადაგების შესაძლებლობაც გამორიცხულია. შესაბამისად, გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობის მონაწილე მხარის წინააღმდეგ საერთაშორისო სანქციის გამოყენება შეიძლება თუ არა გახდეს ამ პირთან ხელშეკრულების შეწყვეტის პატივსაღები საფუძველი, დამოკიდებული იქნება იმაზე, არსებობს თუ არა მხარეებს შორის სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელების რესურსი.

VI. საერთაშორისო სანქციების გამოყენება ექსტრატერიტორიულობის პრინციპის საფუძველზე

საერთაშორისო სამართალში, არსებობს არაერთი შემთხვევა, განსაკუთრებით ბოლო პერიოდში, როდესაც ამერიკის შეერთებული შტატები უცხოურ ბანკებს ამერიკის შიდა კანონმდებლობის საფუძველზე აკისრებს სოლიდურ ჯარიმებს.⁹⁸ აშშ-ის რეგულაციების (OFAC regulations) თანახმად, აშშ-ს შეუძლია გააფართოოს საკუთარი იურისდიქცია მაშინ, როდესაც ტრანზაქცია დაკავშირებულია აშშ დოლართან, ვინაიდან აშშ დოლარის გადარიცხვები ნიუ-იორკის კორესპონდენტი ბანკების შესწავლის საგანია.⁹⁹ ამგვარად, თუ ბანკი A, რომელიც მდებარეობს თბილისში, რიცხავს აშშ დოლარს ბანკ

B-ში, რომელიც მდებარეობს პარიზში, ამ ტრანზაქციაზე იურისდიქციის გავრცელება არამხოლოდ საქართველოსა და საფრანგეთს, არამედ აშშ-საც შეუძლია.

საერთაშორისო სამართლის სტანდარტებში არ არსებობს მკაფიო გადაწყვეტა საკითხისა, თუ რომელი სახელმწიფოს იურისდიქციას უნდა მიენიჭოს პრიორიტეტი მსგავს შემთხვევაში. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს იურისდიქცია, როგორც წესი, ვრცელდება ტერიტორიულობის ან მოქალაქეობის პრინციპის საფუძველზე, არსებობს არაერთი შემთხვევა, როდესაც აშშ-მ საკუთარი იურისდიქცია გაავრცელა ტრანზაქციაზე მხოლოდ იმიტომ, რომ ტრანზაქციის ნაწილი ამერიკაში მუშავდება¹⁰⁰. მაგალითად, “BNP Paribas”-ის საქმეში აშშ-ის მთავრობამ 8.9 მილიარდი დოლარით დააჯარიმა ფრანგული ბანკი მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ აშშ-ს სახელმწიფო პოლიტიკისათვის მიუღებელი ტრანზაქცია ბანკმა დოლარში განახორციელა.¹⁰¹ აშკარაა, რომ ამ საქმესთან საფრანგეთს ტერიტორიულობისა და მოქალაქეობის პრინციპების საფუძველზე უფრო ღრმა კავშირი ჰქონდა, მაგრამ არ არსებობს საერთაშორისო სტანდარტი, რომელიც გადაწყვეტს, რომელ იურისდიქციას უნდა მიენიჭოს პრიორიტეტი.

აღნიშნული დილემის გადაჭრასა და აშშ-ის იურისდიქციის შერბილებას დასავლეთის ქვეყნები სხვადასხვა გზით ცდილობენ, მათ შორის, სასამართლო და არბიტრაჟის გადაწყვეტილებებით, რაც, როგორც წესი, არაეფექტურია, რადგან არ ემყარება მკაფიოდ განსაზღვრულ საერთაშორისო სამართლებრივ პრინციპებს.¹⁰²

ექსტრატერიტორიულ იურისდიქციას არამარტო OFAC-ის რეგულაციები, არამედ აშშ-ის სხვა ნორმატიული აქტებიც ითვალისწინებს, მაგალითად, როგორცაა 2001 წლის USA

⁹⁸ Burrell P., Mitchell R., Savell D., Financial and Trade Sanctions: What Banks Need to Know, Banking Law Journal vol. 129, no. 6, 2012, 511, PP. 510-521.

⁹⁹ Kubota T, Financial Stability Concern of the Extraterritorial Impacts Caused by the Recent US Financial Sanctions on Foreign Banks, Japanese Yearbook of International Law, 59, 2016, 231, PP. 229-250.

¹⁰⁰ Fonotova O. V., Ukolova M.D., The Impact of Foreign Economic Sanctions on Commercial Contracts, Vestnik of

Saint Petersburg University Law, vol. 2022, no. 4, 2022, 971, PP. 963-974.

¹⁰¹ Kubota T, Financial Stability Concern of the Extraterritorial Impacts Caused by the Recent US Financial Sanctions on Foreign Banks, Japanese Yearbook of International Law, 59, 2016, 233, PP. 229-250.

¹⁰² Merciai P., The Euro-Siberian Gas Pipeline Dispute - A Compelling Case for the Adoption of Jurisdictional Codes of Conduct, Maryland Journal of International Law. Vol. 8, No. 1, 1984, PP. 45

Patriot Act, რომელიც ფულის გათვრებისა და ტერორიზმთან ბრძოლის სფეროში მოქმედი აქტია. ხსენებული აქტი, აშშ-ის შიდა კანონმდებლობის საფუძველზე მიღებული სანქციების უცხოურ სუბიექტზე გავრცელების არაერთ შესაძლებლობას იცნობს. აღნიშნული აქტის 319-ე მუხლი¹⁰³ (შეერთებული შტატების ბანკთაშორის ანგარიშებზე განთავსებული თანხის კონფისკაცია) გახდა სამართლებრივი საფუძველი **Union Bank**-ის (იორდანია) საკორესპონდენტო ანგარიშიდან 2.8 მილიონი აშშ დოლარის ჩამოჭრისა. აღნიშნული საქმე შეეხებოდა აშშ-ის მოქალაქეების დაზარალებას ტელემარკეტინგის თაღლითური სქემით, რომელიც ახლო აღმოსავლეთიდან იმართებოდა. იორდანის **Union Bank**-მა უარი თქვა დაზარალებულთათვის თანხის გადაცემაზე, თუმცა ამის მიუხედავად, აშშ-მ ბანკს 2.8 მილიონი დოლარი ჩამოაჭრა საკორესპონდენტო ანგარიშიდან.¹⁰⁴

მნიშვნელოვანია, რომ არამართ აშშ-ის ფედერალურ სამსახურებს, ასევე შტატების შესაბამის ორგანოებსაც შეუძლიათ უცხოურ ბანკებზე სანქციების გავრცელება, რისი მაგალითიც არის ნიუ-იორკის სასამართლოს მიერ 2013 წელს მიღებული გადაწყვეტილება, რომლითაც იაპონურ ბანკს დაევალა გაეყინა მის ყველა ფილიალში არსებული ირანის სახელისუფლებო აქტივები. 2012 წლის მაისში, იაპონურმა ბანკმა, რომელიც იაპონიიდან ახორციელებდა ნავთობის იმპორტთან დაკავშირებულ მსხვილ გადარიცხვებს ირანში, გაყინა 250 მილიონი აშშ დოლარი ნიუ-იორკის სასამართლოს ბრძანების საფუძველზე. ნიუ-იორკის სასამართლომ დაადგინა, რომ შტატების სასამართლოებს შეუძლიათ ჰქონდეთ წვდომა მოვალეთა იმ აქტივებზე,

რომელიც განთავსებულია მსოფლიოს მასშტაბით ნებისმიერ ბანკში, თუ ამ ბანკს აქვს ფილიალი აშშ-ში. ხსენებულ საქმეში იაპონიის ბანკს დაევალა გაემჟღავნებინა ირანის მთავრობისა და ირანის ცენტრალური ბანკის იმ ანგარიშების დეტალები, რომლებიც გახსნილი იყო იაპონიის ბანკის სათავო ოფისში და არა მარტო ამერიკის ფილიალში.¹⁰⁵

საბოლოო ჯამში, საკამათოა რომელ პრინციპს ეფუძნება აშშ-ის იურისდიქცია დოლართან დაკავშირებულ ტრანზაქციებზე. ერთი მხრივ, ფაქტია, რომ ტრანზაქციის ნაწილი ნამდვილად სრულდება აშშ-ის ტერიტორიაზე, თუმცა, მეორე მხრივ, ტრანზაქცია ხორციელდება და აშშ-ის ტერიტორიას გაივლის მხოლოდ ონლაინ, რაც არც ისე მჭიდრო კავშირია ტერიტორიულობის პრინციპის ასამოქმედებლად. თუმცა ფაქტია, რომ ასეთ იურისდიქციას მხოლოდ აშშ იყენებს, უცხოურ ბანკებს კი, ჯერ კიდევ უჭირთ აშშ დოლარის გამოყენების თავიდან აცილება და აშშ-ის იურისდიქციის გამომრიცხავი მეთოდის მოძიება, რაც მსოფლიო ბაზარზე აშშ დოლარის სიმყარითაა გამონეული - მსოფლიოს ყველა ვალუტაში განხორციელებული ტრანზაქციების დაახლოებით 40% სწორედ აშშ დოლარს უჭირავს.¹⁰⁶

აშშ-ის აღწერილი პრაქტიკის გათვალისწინებით, დოლარში განხორციელებული ტრანზაქციაზე აშშ-ის იურისდიქცია ქართული ბანკების მიმართაც შეიძლება იყოს გამოყენებული. ეს ნიშნავს, რომ ქართულ კომერციულ ბანკს უარი შეუძლია თქვას დოლართან დაკავშირებული ისეთი ტრანზაქციის განხორციელებაზე, რომელიც **OFAC**-ის რეგულაციებით იკრძალება, ვინაიდან, ასეთ აკრძალვებს ნებისმიერი ბანკისთ-

¹⁰³ USA Patriot Act 2001, Article 319: „თუ თანხები დეპონირებულია უცხოურ ბანკში ანგარიშზე და ამ უცხოურ ბანკს აქვს ბანკთაშორისი ანგარიში შეერთებულ შტატებში, თანხები ჩაითვლება შეტანილად შეერთებულ შტატებში ბანკთაშორის ანგარიშზე და ნებისმიერი შემაკავებელი ორდერის ან ჩამორთმევის ორდერის საფუძველზე შესაძლებელია დაყადაღდეს ან ჩამოერთვას ბანკს.“ ხელმისაწვდომია: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf>

¹⁰⁴ Kubota T, Financial Stability Concern of the Extraterritorial Impacts Caused by the Recent US Financial Sanctions on Foreign Banks, Japanese Yearbook of International Law, 59, 2016, 239, PP. 229-250.

¹⁰⁵ Kubota T, Financial Stability Concern of the Extraterritorial Impacts Caused by the Recent US Financial Sanctions on Foreign Banks, Japanese Yearbook of International Law, 59, 2016, 240, PP. 229-250.

¹⁰⁶ Rathbone M., Jeydel P., and Lentz M., Sanctions, Sanctions Everywhere: Forging a Path through Complex Transnational Sanctions Laws 44(3), Georgetown Journal of International Law, 2013, 1121, PP. 1055-1126.

ვის, რომელიც აშშ-ის ვალუტას იყენებს სავალ-
დებულო ძალა აქვთ და, შესაბამისად, სამართ-

ლებრივი შეუძლებლობის შემადგენლობას ქმ-
ნიან.